

LA BARCELONA ROMANA COMPARADA AMB LA LUTÈCIA DELS ROMANS

per JOSEP DE C. SERRA i RÀFOLS

Conferència, pronunciada en francès, que tingué lloc
a l'estatge d'«Omnium Culturel», de París, el dia 18 d'abril
de 1969.

Josep de C. Serra i Ràfols nasqué a Maó el 1902 i morí a Barcelona el 30 d'abril de 1971. A la Universidad barcelonina fou deixeble del Dr. Pere Bosch i Gimpera i molt aviat, sota el seu mestratge, fou un dels primers estudiosos que figuraren a l'anomenada «Escola de Barcelona» de prehistòria i història antiga, que havia d'adquirir prestigi internacional. El 1922 publicà un treball sobre la col·lecció arqueològica de Lluís Marià Vidal i féu el seu primer viatge d'estudis a França i Portugal per tal d'investigar les cultures neolítiques de l'occident d'Europa; fruit de l'excursió fou el treball Études sur le néolithique en France, fet en col·laboració amb Bosch i Gimpera i que aparegué el 1924 a la «Revue Anthropologique».

Serra i Ràfols fou fundador i primer secretari de l'Associació Catalana d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria i col·laborà en la fundació del Museu d'Arqueologia de Barcelona. Des del 1923 pertanyia al Servei d'Investigacions Arqueològiques de l'Institut d'Estudis Catalans. En morir era degà de la representació espanyola a l'«Association International des Sciences Préhistoriques et Protohistoriques», de la qual fou membre des de la seva fundació el 1931. També formava part de l'Institut Arqueològic Alemany; i el 1949 fou elegit membre de l'Institut d'Estudis Catalans.

Professà a la Universitat Autònoma Catalana (1933-1939).

Collaborà en un gran nombre de revistes i publicacions catalanes, castellanques i estrangeres de la seva especialitat.

Entre els seus llibres citem El poblament prehistòric de Catalunya, La vida en España en la época romana, Monumentos romanos de España, La villa romana de la Dehesa de Cocosa. És autor dels capítols sobre l'antiguitat en diverses obres: L'Art Català, Geografia de Catalunya, Els castells catalans, etc.

Dirigí excavacions en molts indrets de Catalunya i a Mèrida, i darrerament les de la Barcelona romana. Ningú com el malaguanyat professor Serra i Ràfols no estava qualificat per a donar a conèixer als especialistes estrangers els resultats d'aquestes darreres excavacions.

Podem afirmar que l'urbanisme pròpiament dit comença a l'Extrem Occident amb la romanització. És llavors que neixen nombroses ciutats, les unes en llocs on abans no havia existit més que un poblament dispers i reduït, les altres sobre nuclis indígenes més o menys importants, però que no posseïen les característiques de la ulterior *civitas* romana, amb el seu pla urbà adaptat a les circumstàncies topogràfiques de l'indret, els seus monuments civils i religiosos, les seves defenses militars. Naturalment, també hi havia a Occident excepcions que representen un clar urbanisme pre-romà: les ciutats colonials, gregues i fenícies, car és innegable que la Masàlia i l'Empúries gregues o la Gades fenícia eren veritables ciutats.

Entre les ciutats d'Occident, algunes presenten un determinat desenvolupament històric paral·lel: creixement a partir de la romanització, que ateny el màxim en el curs del primer o del segon segle després de J. C.; iniciació d'una certa decadència ja a partir del segle III; sobtada destrucció, més o menys total, en produir-se la gran invasió dels pobles germànics durant la segona meitat d'aquest segle; restauració posterior, bé que en una forma reduïda, amb canvis però sovint absoluts en la disposició urbana, sotmesa ara a les necessitats de la defensa. Com a exemples ben característics d'aquest desenrotllament paral·lel podem esmentar les dues ciutats de París i Barcelona, Lutècia i Bàrcino.

París compta amb antecedents històrics pre-romans

prou coneguts. La Lutècia de la tribu galla dels *Parisii* tingué la sort d'ésser esmentada en un dels grans llibres de l'antiguitat clàssica, el *Bellum gallicum*, que Cèsar redactà per a la seva propaganda personal i de la seva política, cosa que no obsta perquè es tracti d'una font històrica de primer ordre. És llavors, en el transcurs de la narració de les marxes i contramarxes del seu lloc-tinent Labienus, l'any 52 abans de J. C., durant les lluites contra els gals, mentre que ell mateix assetja Gergòvia, que cita l'*oppidum* indígena de Lutècia: *Id est oppidum Prisorum quod positum est in insula fluminis Sequanae*.

La situació d'aquest *oppidum* en una illa del Sena el situa topogràficament a cobert de tota confusió, i gràcies a aquest fet no hi ha cap dubte quant al seu emplaçament, contràriament al que passa amb altres *oppida* gals, àdhuc més importants. I és precisament en el curs d'aquesta campanya que Lutècia és incendiada pels seus propis habitants. Però la mesura francesa, tan diferent de la desmesura hispànica, no ha convertit aquest fet en una glòria nacional. Un cop acabada la campanya de Labienus, la situació excellent de Lutècia en determinà sens dubte el repoblament immediat, naturalment no pas amb romans, sinó amb gals. Però molt aviat l'impuls econòmic i demogràfic de la Gàllia sota la pau romana féu insuficient l'espai reduït de l'illa del Sena, l'illa de la *Cité*, i la nova ciutat la desbordà a fi d'estendre's amplament sobre la riba esquerra del riu. Posseïm, doncs, orígens històrics ben clars, però que no van acompanyats de coneixements arqueològics comparables. L'illa de la *Cité* no ens ha fornït fins ara grans testimoniats de la Lutècia galla. Els treballs executats fa més d'un segle, la documentació dels quals ha estat aplegada per Vacquer i estudiada per De Pachtère, són insuficients, bé que molt estimables. A desgrat de l'ocupació ininterrompuda d'aquest lloc i dels canvis que hi han estat fets en el transcurs dels segles i, sobretot, de les profundes reformes urbanes que tingueren lloc durant el Segon Imperi — fa més d'un segle —, no gosaríem afirmar que el descobriment de tals testimoniats sigui impossible en indrets aparentment menys alterats, potser fins i tot sota les naus de Notre-

Dame. Els treballs duts a terme recentment al Parvis Notre-Dame per a la construcció d'un aparcament subterrani han demostrat que es poden fer descobriments interessants en aquest indret. Pensem que cal seguir aquests treballs exhaustivament i que l'aparcament podria ésser excavat darrera Notre-Dame, on hi ha un vast espai que a l'antiguitat fou ocupat pel riu.

El cas de Barcelona, en el seu detall, és diferent i més complex. Les fonts històriques que fan al·lusió a la ciutat són quelcom més modernes — Mela, Plini, Ptolemeu, etc. — i no ens parlen de cap fet històric notori, car es limiten a esmentar-la com quelcom que existeix des de fa molt temps. El títol de «Colònia», amb els qualificatius de Iulia i Augusta, fa pensar que fou en temps d'August que rebé aquest títol honorífic, la qual cosa vol dir que ja tenia una certa importància. Però, si els testimoniatges dels textos històrics són poc nombrosos i menys expressius, els testimoniatges arqueològics són molt més abundosos, bé que ofereixen determinats problemes d'interpretació als quals ens anem a referir.

A l'indret on hi hagué el centre de la ciutat antiga, als voltants de la catedral, en l'anomenat Barri gòtic, les excavacions efectuades fins a la data no han descobert cap vestigi que pugui ésser atribuït a un *oppidum* ibèric, excepció feta, de tota manera, de les restes d'una muralla que, personalment, atribuiria a l'època romana més antiga — segle II abans de J. C. —. Tenim referència, no gens menys, d'una estela amb una inscripció ibèrica, descoberta fa més d'un segle en aquesta zona, malauradament perduda, de la qual, però, fou publicat un dibuix arran de la seva descoberta. En canvi, a la muntanya de Montjuïc, que domina la ciutat pel sud-oest, és coneguda l'existència dels vestigis d'un *oppidum* ibèric — ara sembla que totalment desapareguts —, però al peu de la muntanya, al costat oposat a la ciutat actual, mirant vers la desembocadura del Llobregat, el petit riu que corre al sud-oest de Barcelona, sobre un lloc actualment cobert pels afluvions del riu, però que a l'antiguitat era ocupat pel mar, fou descobert un conjunt de grans sitges, algunes de les quals mesuraven fins a 100 metres cúbics de capaci-

tat, destinades a emmagatzemar gra, que devia ésser embarcat en aquell lloc, que era un port o desembarcador molt protegit. Algunes d'aquestes sitges foren excavades el 1942, i eren plenes de terra que contenia, entre altres coses, fragments de terrissa ibèrica amb altres de ceràmica grega del segle IV abans de l'Era, sense cap barreja de materials de data posterior. A més, a Montjuïc, hom ha fet troballes molt importants d'època romana, entre altres diverses inscripcions, una de les quals, en virtut del seu caràcter arcaic, ha estat datada pels epigrafistes a mitjan segle I abans de l'Era. El text d'aquesta inscripció revesteix un gran interès per a la història de la ciutat. Hom hi llegeix:

C. (aivs) COELIVS. ATISI. F. (ilivs)
 II. VIR. QVIN (quennalis). MVR (os)
 TVRRES. PORTAS.,
 FAC (ivndos). COER (avit).

És a dir, que hi és esmentat el nom d'un magistrat, un duumvir, possiblement el primer barceloní del qual coneixem el nom, que tingué cura de la construcció de determinats murs amb torres i portes. Aquesta inscripció, descoberta a començaments del nostre segle, i que es conserva al Museu d'Arqueologia de la ciutat, està gravada en un bloc de pedra extreta de la mateixa muntanya de Montjuïc i demostra que el nucli romà que existí en aquell indret, i que havia succeït a l'*oppidum* ibèric allí ubicat, tingué una importància considerable. Potser l'existència d'aquests dos nuclis, pròxims però separats, explica el nom en plural de la ciutat, les Barcelones, que trobem en Aviè i en altres fonts. És un fet que, amb el temps, el nucli del Barri gòtic prengué de mica en mica prioritat sobre el de Montjuïc, car les troballes que hi han estat fetes i que hom continua fent-hi són molt més importants i representatives.

Tot seguint la història paral·lela de les dues ciutats, hom constata que la Lutècia dels *Parisii*, que amb el temps havia de perdre el seu nom primitiu en favor del de la tribu galla i esdevenir per consegüent París, es convertí en

una *civitas* que ja no cabia en les 10 hectàrees que aleshores mesurava aproximadament l'illa de la Cité, i els nous barris de la riba esquerra, en l'anomenada muntanya de Sainte-Geneviève, ocuparen una superfície molt més gran. No us descriuré els vestigis que hi han estat trobats ni llur disposició, que coneixeu molt millor que no pas jo. Entre altres obres els trobareu fidelment descrits en el magnífic llibre de Paul-Marie Duval, *Paris antique*, editat per Hermann el 1961. Només em permetré de recordar les arenes del carrer Monge, diferents termes, entre elles — per esmentar només les més importants — les que formen l'excel·lent marc del Museu de Cluny, i també les del Col·legi de França; un fòrum d'una extensió considerable, puix que mesurava 130 metres de llargada per 30 d'amplada, situat aproximadament a l'emplaçament de la rue Soufflot des del boulevard Saint-Michel a la rue Saint-Jacques, els vestigis d'un teatre, els d'aqüeductes, etc. En un mot, tots els ingredients humans d'una pròspera ciutat romana, en aquest cas, d'una ciutat gallo-romana.

No és gaire probable que la nova ciutat tingués muralles. És molt possible que l'illa de l'antiga Lutècia hagi estat encerclada de muralles, per bé que no en posseïm cap informació, ja que en tot cas aquests murs primitius foren esborrats per les muralles posteriors, de les quals parlarem més endavant. No obstant això, a la nova Lutècia, situada en un país del tot pacífic, unes tals obres no eren necessàries, i són obres sempre engavanyadores per a una ciutat en plena expansió.

A Barcelona s'esdevé quelcom de semblant. Tenim els vestigis d'unes antigues muralles a les quals ja hem fet al·lusió, d'una factura extremament primitiva, molt semblants, del punt de vista tècnic, a les muralles dels *oppida* ibèrics de la regió, que degué caldre construir utilitzant la mà d'obra indígena en els temps més reculats de l'existència de la ciutat, quan el país, a l'alba del segle II abans de l'Era, encara no estava totalment romanitzat. Però la ciutat, bé que no atenyé en cap moment el desenvolupament de Lutècia, ultrapassà aquestes muralles, que calgué abatre en gran part, i, més modestament, fou proveïda,

igualment, de tots els elements d'una *civitas* romana. Tingué un temple, probablement consagrat al culte imperial, del qual tenim vestigis que hom pot admirar perfectament a l'interior de l'edifici ocupat pel Centre Excursionista de Catalunya, el club alpi català, al carrer del Paradís, prop de la catedral; algunes termes, més petites que les parisenses, i aqüeductes per a fornir l'aigua en abundància; un *fòrum* sobre el qual, malauradament, no coneixem cap vestigi del pla, però del qual, en canvi, tenim dotzenes d'inscripcions dels monuments honorífics que el poblaren. Els vestigis que podem atribuir a un teatre i a un arc de triomf són més reduïts. I més dubtosa encara l'existència d'un amfiteatre. En conjunt aquests vestigis evoquen una petita ciutat profundament romanitzada.

París, ciutat fluvial, i Bàrcino, ciutat marítima, degueren tenir ports o desembarcadors. Ha estat discutida més d'una vegada llur situació. Quant a Lutècia, hom ha pensat que l'antiga depressió que correspon a la place de la Grève i a l'Hôtel-de-Ville podria ser l'emplaçament del port. Que aquest lloc es trobi separat de la ciutat residencial no constitueix cap obstacle, del moment que la situació prop del riu era obligatòria, i la nova ciutat escollí un terreny més saludable que la riba pantanosa del Sena. Recordem que el nom de *quartier du Marais* resta encara com un record d'aquest caràcter. El cèlebre monument dels *Nautae Parisiaci*, que acredita la importància de la navegació al Sena, les restes conservades del qual, que no corresponen als seus fonaments, foren trobades l'any 1711 dins l'àrea de Notre-Dame, devia ser una mena de columna votiva consagrada a Júpiter i a d'altres divinitats per la corporació dels nautes parisencs, que exercien llur comerç al Sena, i és molt possible que fos aixecat a la Cité, en un indret proper al riu i no lluny del port, que es podia reduir a un moll paral·lel al corrent.

Ja hem alludit al port de Barcelona en evocar al port ibèric. Gràcies a una abundosa documentació, confirmada per la toponímia, sabem que a l'Edat Mitjana aquell indret continuava essent utilitzat com a port. El barri que s'hi troba encara porta el nom de *Barri del Port*, amb l'església de *Santa Maria del Port*, i es conservà també

el topònim de *Castell de Port*, que no és el castell actual de Montjuïc, i que dominava aquesta zona de la desemboadura del Llobregat. Però, en anar creixent la ciutat romana pròpiament dita, hom degué començar a utilitzar un altre desembarcador que hi era més proper; creiem que degué ésser la platja que s'estenia al costat del barri ulteriorment anomenat de la Ribera, al nord-est de la ciutat, en la direcció on es dreça la gran església gòtica de Santa Maria del Mar. Tocant mateix, en el transcurs de diferents treballs executats al vell carrer de Montcada i als seus voltants, han estat descobertes capes de terreny que contenien una infinitat de testos d'àmfores que no tenien relació amb construccions i que sembla que hom pot interpretar com els vestigis d'aquests recipients destinats a contenir el vi, l'oli, les conserves, i fins i tot gra, que resultava antieconòmic de retornar al lloc de procedència després de les diverses operacions de trasbalsament, raó per la qual eren llençades. És, en petita escala, el cas del port fluvial de Roma, sobre el Tíber, que fou a l'origen de la formació del *Mont Testaceus*, format, com sabem, pels fragments de milions d'àmfores tirades en aquell lloc. Que jo sàpiga, a París no ha estat descoberta una zona semblant, si bé em sembla que deu haver existit. És possible que les crescudes del riu, en les èpoques anteriors al seu endegament, n'hagin esborrat els vestigis.

La història de les dues ciutats és poc coneguda a través dels textos antics, car fou pacífica, puix que es tractava de ciutats laborioses que no gaudiren de privilegis administratius de cap mena, ni acolliren grans personatges, tret, a Lutècia, ja en el segle iv, de l'emperador Julià, i encara abans d'ésser emperador; cal deduir-ne, doncs, la història de l'estudi dels documents arqueològics, com també del contingut dels textos epigràfics, molt més nombrosos a Barcelona, més de dos-cents, que a París, on només arriben a la cinquantena.

Ambdues ciutats tenen orígens llegendaris que no deriven de cap tradició vàlida, sinó que són l'obra d'erudits tardans. Són llegendes sovint tan falses com poètiques. El nom de París, derivat del de la tribu cèltica dels *Parisii*,

havia d'evocar forçosament el de París, el troià, i la segona síl·laba no ha deixat de relacionar-se amb una mítica ciutat d'Isis. El nom de Lutècia, com ja hem dit, apareix per primera vegada en Cèsar i, amb petites variants, en altres autors, i continua apareixent en tots els textos, entre ells els textos geogràfics, com la *Taula de Peutinger* i l'*Itinerari Antoní*. Hom ha cercat també per al nom de Lutècia diferents etimologies no menys fantàstiques que les que hem esmentat per a París. L'única cosa que podem afirmar és que es tracta d'un nom pre-llatí, cèltic o pre-cèltic.

En el cas de Barcelona ens trobem igualment amb un nom pre-llatí, escrit amb petites variants; però en el terreny científic hom no pot dir res més, car seria igualment exposat d'afirmar que és un nom cèltic o ibèric. Des del punt de mira llegendari, paral·lel al de París o d'Isis, ha estat inventada una *Barca-nona*, això és, una novena barca, referint-se no menys que a Hèrcules, i també s'han fet combinacions de mots amb el nom d'Amílcar Barca, el púnic, al qual hom ha atribuït la fundació de la ciutat.

En el terreny històric el cas de París-Lutècia és extraordinàriament interessant. Mentre que Lutècia apareix en nombrosos textos, tal com hem vist, només ha estat trobat aquest nom en una sola inscripció, i en canvi el dels *Parisii* figura en quatre inscripcions i, per escriure, en una moneda de Constantí Gallus, nogensmenys cap text de l'antiguitat pre-cristiana no l'esmenta com essent el de la ciutat. El nom de la tribu dels *Parisii* s'ha d'imposar al de Lutècia i acaba per esborrar-lo del tot.

És al contrari del que s'esdevé a Barcelona. El nom de la tribu ibèrica en el territori de la qual es trobava la ciutat, la dels *laietans*, citat en els textos, a penes és conegut a les inscripcions — en una sola de les trobades a Barcelona i utilitzat encara en tant que nom personal — mentre que el de la ciutat, Bàrcino, sovint acompanyat dels qualificatius honorífics de

COLONIA FAVENTIA IVLIA AVGVSTA PATERNA

el trobem en dotzenes d'inscripcions honorífiques i funeràries, i esperem poder-lo trobar novament a mesura que

es facin noves excavacions, car les darreres campanyes ens l'han fornit mitja dotzena de vegades en tants d'altres nous epígrafs. En canvi, el nom tribal dels laietans i el d'una suposada *Laie* ha desaparegut totalment de la toponímia de l'Edat Mitjana i de la dels temps moderns, i ha renascut únicament en el nom d'una via actual, la Via Laietana, batejada així per obra dels erudits.

Com és ben sabut, a la segona meitat del segle III, una gran allau de pobles germànics s'abat sobre les fronteres de l'Imperi. Es tracta d'un dels moviments, tan nombrosos, est-oest, que s'han produït a Europa al llarg dels segles. El *Limes* militar, la línia del Rin, cedeix, i la Gàl·lia i una bona part de la Hispània són submergides per la invasió. Més tard, l'Imperi, encara fort, aconseguí de restablir la situació, però els canvis soferts són extremament profunds. Només evocarem els de caràcter urbà, per tal d'aplicar-los a les dues ciutats de les quals ens ocupem comparativament. Com ja hem dit, les ciutats de la Gàl·lia i de la Hispània, i en general del món romà, en créixer al llarg dels segles precedents, ultrapassaren les velles muralles del temps de la República i els començaments de l'Imperi — quan en posseïen — i renunciaren a aixecar-ne de noves per a incloure els nous barris exteriors, en creure's en perfecta seguretat, protegides per la força de l'Imperi. I, realment, ho estigueren durant segles, i això és aconseguir molt dintre la mutabilitat de les coses humanes. De l'estudi dels textos de l'època i dels monuments que ens n'han arribat, hom en pot treure la impressió que aquestes generacions han arribat inconscientment a la convicció que el món estava, per dir-ho així, cristallitzat — un concepte ben diferent del que tenim nosaltres, els homes del darrer terç del segle XX — i que les modificacions que s'hi produirien serien episodis més o menys epidèrmics que no arribarien a canviar-ne l'essència, centrada damunt l'existència d'un Imperi, que en realitat englobava tot el món conegut pels seus habitants. La majestat de l'Imperi acabà sempre per imposar-se a l'assalt de les seves fronteres, i aquestes eren prou sòlides per a oferir una seguretat als pobles compresos dins d'elles. Més de deu generacions que visqueren sota

aquest concepte hagueren de crear aquesta mentalitat de seguretat interior, si més no en els indrets allunyats de les fronteres.

D'on l'efecte catastròfic de tals invasions, tant des del punt de vista moral com material. Tots aquests conceptes s'esfondraren irremeiablement, i per a les noves generacions la idea de seguretat general ja no comptava, i naixia la idea d'una seguretat local, basada en la solidesa de les muralles que envoltaven cada ciutat, com en els temps llunyans anteriors a l'Imperi.

Igual que en la ruptura d'una presa, els indrets més propers foren els més profundament afectats, bé que els més allunyats també en sofriren les conseqüències. Adhuc els que no foren directament atesos per les aigües, com la mateixa Roma, no per això deixaren de patir-ne els efectes. Des del punt de mira material aquests canvis es tradueixen en destruccions sense fi i en la construcció de muralles que defensen els recintes urbans, més reduïts que els antics. Això obliga a abandonar barris sencers i al canvi total de la disposició urbana dels nuclis subsistents. Vegem ara com aquests fets es traduïren tant a París-Lutècia com a Barcelona.

En ambdues ciutats el canvi fou molt profund, de tal manera que els homes que hi assistiren i habitaren les dues ciutats, abans i després de la catàstrofe, no degueren poder reconèixer els llocs on s'havia desenrotllat la primera part de llur vida. Molts dels nostres contemporanis en saben alguna cosa. Lutècia-París fou la primera a suportar l'assalt, i el canvi fou més radical. Tota la ciutat, tan important, de la riba esquerra fou destruïda i abandonada, i la població — paradoxa dels temps — es tancà novament dintre les 10 o 12 hectàrees de l'illa primitiva on s'havia aixecat la Lutècia galla. Llavors fou aixecada una muralla que en defensà el perímetre, i hom perdé, per dir-ho així, les obres de tres segles de progrés urbà. Cal suposar que les pèrdues en vides humanes foren molt elevades, o bé la població es dispersà en part per les zones camperoles; car, per atapeïda que puguem suposar que es trobés en la vella-nova ciutat on es refugià, el territori de l'illa és molt reduït en comparació amb el de

la ciutat dels segles precedents. Aquest espai, de moment, era encara més reduït si, com alguns han suposat, la ciutat insular durant la bona època fou, en gran part, ocupada per un temple o temples, per un fòrum i d'altres edificis més o menys en relació amb la vida pública, encara que tinguessin llurs rèpliques a la ciutat nova — prou allunyada per a justificar aquesta duplicitat —, de la Cité a la rue Soufflot hi ha més d'un quilòmetre. L'illa de la Cité devia ésser, en els bons temps, com una mena d'acròpolis, en el sentit urbanístic del terme, ja que no en el sentit etimològic. Cal, però, pensar que tals construccions sump-tuàries degueren ésser enderrocades després d'haver sofert la invasió germànica, car a la Cité el que devia mancar més aviat era l'espai, i hom no en podia destinar gaire part a funcions ornamentals.

Sabem poca cosa sobre l'antiga disposició urbana de la Cité, com també, per altra part, de la nova disposició després de la invasió i la construcció de la muralla. Ja hem fet al·lusió, en evocar la Lutècia galla, als múltiples avatars coneguts per aquest lloc en els segles moderns. Recordarem solament que *l'Hôtel Dieu* havia estat situat prop del braç esquerre del riu i que ara ocupa el mateix emplaçament, però prop del braç dret, i que els altres edificis, començant pel *Palais*, i passant pel Tribunal de Comerç i la Prefectura de Policia, són moderns o han sofert tota mena d'alteracions.

En el cas de Barcelona, la destrucció degué ésser també profunda. D'una manera directa, les informacions que en tenim són també igualment rares, i les zones excava-des ens donen els vestigis de la ciutat del segle iv més aviat que no els anteriors. I bé, cal recordar un fet molt conegut: tant a la Gàl·lia com a la Hispània, i en general a tot arreu i en tots els temps, per a construir les muralles noves foren emprades com a materials de construcció tota mena de desferres procedents de les ciutats anteriors, desferres de sepultures, d'edificis públics o privats, més o menys afectats pels incendis i les destruccions de les invasions determinants del trasbals urbà. Aquestes muralles, concretament les aixecades a la darreria del segle III, són, a tot arreu, una font arqueològica d'una vàlua inapre-

ciable per a conèixer el que eren les ciutats anteriors als fets en qüestió. I, efectivament, els arqueòlegs han dedicat una gran atenció a aquest estudi. A França, els llibres, ja clàssics, de Blanchet i de Grenier recullen d'una manera excellent les informacions obtingudes pels arqueòlegs locals, i abunden les monografies sobre aquest tema, entre les quals algunes són tan perfectes com la referent a Bordeus. Malauradament, en la majoria dels casos, la destrucció d'una gran part d'aquests recintes del Baix Imperi, determinada pel nou creixement de les ciutats, tant a l'Edat Mitjana com en els temps moderns, s'ha produït abans que els estudis arqueològics arribessin a llur maduresa; per tant, una gran quantitat de materials continguts a les tals muralles han estat perduts per sempre més.

És concretament el cas de París. Són poc nombrosos els vestigis de les muralles del Baix Imperi que voltaven l'illa que han pogut ésser estudiats científicament. A causa de llur situació d'encerclar una illa, aquestes muralles no podien ésser preservades per les construccions posteriors que s'hi poguessin adherir per ambdós costats i restaren, com si diguéssim, indefenses per la banda del riu. Fet i fet, la majoria dels vestigis d'escultura arquitectònica, d'escultura pròpiament dita i d'epigrafia que coneixem de París, provenen dels fonaments d'aquestes muralles, però hom ha pogut constatar que l'origen llunyà de la major part d'aquests vestigis són els monuments de l'extensa ciutat de la riba esquerra.

En aquest sentit Barcelona ha estat més sortosa. La fortíssima muralla del Baix Imperi, una de les més fortes de tot el món romà d'aquesta època, en tot cas aquella que, amb relació al seu perímetre, està proveïda d'un nombre més crescut de torres, en el moment, força tardà, ja el segle XI, que fou ultrapassada pel creixement de la ciutat, no fou pas destruïda i va quedar en gran part a l'interior de moltes cases. La destrucció principal s'esdevingué en el curs del segle XIX, però malgrat tot fou conservada en molts llocs, almenys els seus fonaments. A partir del 1943, la municipalitat va començar els treballs de recuperació, sota la direcció del meu mestre Agustí Duran i Sanpere, i el 1959 hom va començar a buidar

sistemàticament el massís de les torres i muralles, conservant, però, intactes els paraments exteriors i interiors visibles. Aquests treballs, acomplerts pel Museu d'Història de la Ciutat, i dels quals tinc encomanada la direcció, han donat resultats superiors als previstos. Fins ara l'excavació d'una part del recinte, menys de la cinquena part, ha permès de descobrir prop d'un centenar d'inscripcions, una dotzena de busts de marbre, un gran nombre d'altres escultures treballades en pedra de Montjuïc i una quantitat enorme de restes arquitectòniques, pertanyents sobretot a tombes monumentals.

Les antiguitats parisenques són extremament pobres en mosaics. És lamentable que una ciutat amb monuments públics tan importants conservi amb prou feines restes de cases privades, que són les que proporcionen major nombre de mosaics. Barcelona no té pas en aquest concepte la riquesa de les ciutats de l'Àfrica romana, però hom hi ha trobat mosaics tan interessants com el de les curses en el circ, que figura en primer pla a la «musivària» romana.

Per acabar, direm quelcom de les necròpolis. Com és ben sabut, els cementiris de les ciutats romanes es trobaven al llarg de les vies d'accés. A París hom coneix una necròpolis, localitzada prop del vell camí d'Orleans, representat per la rue Saint-Jacques. La zona explorada s'estén d'un costat a l'altre de la rue Pierre-Nicole, entre la rue Val-de-Grâce al nord, i més enllà del boulevard de Port-Royal, al sud, la rue Saint-Jacques a l'est i la rue Henri Barbusse a l'oest. L'indret sembla una mica allunyat de la sortida del nucli de Lutècia, que podríem situar vers l'encreuament de la rue Saint-Jacques i la rue Gay-Lussac, a uns 400 metres al nord de la rue Val-de-Grâce; potser l'exploració d'aquesta zona em donarà un dia un coneixement més complet de la necròpolis, bastant pobra dintre el que en coneixem, fins i tot en relació amb les barcelonines contemporànies.

A Barcelona tenim almenys elements de tres necròpolis properes a la ciutat. Una de situada al llarg de la via que es dirigia al nord-est, camí de les Gàl·lies, assenyalada pels carrers de Carders i del Portal Nou; la segona, al

sud-oest, al llarg de la via que, sortint pels actuals carrers de la Boqueria i de l'Hospital, menava a Tarragona; la tercera seguia una via que es dirigia a l'interior, a Collserola i al *Castrum Octavianum*, a Sant Cugat del Vallès. Coneixem importants vestigis d'aquestes tres necròpolis. De les dues primeres molts elements han estat descoberts en els fonaments de les muralles de finals del segle III, per a la construcció de les quals foren utilitzades les pedres de moltes tombes monumentals. De la darrera, una part ha estat descoberta, fa pocs anys, tocant al carrer de la Canuda, prop de la Rambla, on, en un jardí públic, hom pot veure *in situ* algunes de les sepultures. No parlem de diverses tombes i veritables necròpolis descobertes en l'àrea del terme de Barcelona, però que deuen correspondre a nuclis rurals, més o menys allunyats de la ciutat pròpiament dita, al carrer de Montcada, al començament de la Rambla tocant al mar, a Montjuïc, a les Corts, a Sant Martí de Provençals, etc. No sembla que a París hagin estat fetes descobertes semblants dins el seu terme, força més gran que no el de Barcelona, i aquesta manca d'informació pot ser deguda a les destruccions determinades pel creixement més antic de la ciutat, en un temps en el qual hom no prestava atenció a descobertes d'aquesta mena, quan eren de factura humil. Totes les que hem esmentat de Barcelona han estat fetes aquests darrers anys.

En resum: hem pogut seguir la història paral·lela de les dues ciutats durant l'època romana. Després de la caiguda de l'Imperi la seva sort divergeix profundament. París arribà a ésser la capital d'un gran reialme, el dels francs. Barcelona, després de la invasió musulmana, esdevindrà la capital d'un petit comtat dependent de l'Imperi de Carlemany i, després, del reialme franc, fins al moment en què esdevé *independent*.

ENRIC ROIG, trad.